

ادله اثبات دعوی

ابراهیم ناصرشادباد

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر

انتشارات

سرشناسه	: ناصر شادباد، ابراهیم، ۱۳۵۶ -
عنوان قراردادی	: ایران، قوانین و احکام
عنوان و نام ویدئو	: ادله اثبات دعوی / ابراهیم ناصر شادباد
مشخصات نشر	: تیریز: انتشارات یانار: آیدین، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۲۳۷-۳-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۷۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: ادله اثبات دعوی
موضوع	: ادله اثبات دعوی - ایران
موضوع	: آیین دادرسی - ایران
ویراستار	: مهدی رمضانی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ الف ۴ زن / ۱۷۸۰ KMH
رده بندی دیویی	: ۳۷۴ / ۵۵۰۶۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۹۰۹۳۹۴

تیریز - خیابان شریعتی شمالی - نرسیده به سینما ۲۹ بهمن
تلفن: ۵۵۵۳۲۵۹ - تلفاکس: ۵۵۳۰۵۲۳ - ۴۱۱۰

اولی آیدین

ناصر شادباد

چاپ اول ۱۳۹۱ تیریز - شمارگان ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی نگین - چاپ پرنیان - قیمت ۹۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۲۳۷-۳-۹

ناشر انتشارات یانار

فهرست تحلیلی عنوان‌ها

پیش‌گفتار ۱۵

فصل اول: کلیات و قواعد عمومی ادله اثبات دعوی

بخش اول: تعریف دلیل و شناسایی ادله اثبات دعوی ۲۱

۱-۱ تعریف لغوی دلیل ۲۱

۱-۲ تعریف اصطلاحی و حقوقی دلیل ۲۲

۱-۳ مفهوم اثبات ۲۳

۱-۴ مفهوم دعوی ۲۳

۱-۵ مفهوم ادله اثبات دعوی ۲۴

۱-۶ دلیل قضایی ۲۴

۱-۷ اثبات موضوعی دعوی ۲۴

بخش دوم: اختیارات دادرس ۲۵

۲-۱ ارزیابی و رسیدگی به صحت دلایل ۲۵

۲-۲ اثبات حکمی ادله دعوی ۲۶

۲-۳ اختیارات دادرس در انتخاب و پذیرش دلایل ۲۸

۲-۴ نظام ادله قانونی ۲۸

۲-۵ نظام ادله اقناعی (اخلاقی یا معنوی) ۲۹

۲-۶ سیستم اتخاذی در حقوق ایران ۳۰

بخش سوم: اقامه دعوی و ارائه دلیل ۳۲

۳-۱ قاعده تحمل ارائه دلیل و اثبات ادعا ۳۲

- ۳-۲ نقش اصحاب دعوی در اقامه دلیل ۳۳
- ۳-۳ شخص مکلف به ارائه دلیل و اثبات ادعا ۳۳
- ۳-۴ تکلیف ارائه دلیل و اثبات امر عدمی ۳۴
- ۳-۵ انقلاب دعوی ۳۵
- ۳-۶ تعدیلات قاعده (تخفیف بار دلیل و معافیت از اقامه دلیل) ۳۶
- الف) بار دلیل امارات قانونی ۳۶
- ب) کافی بودن ایجاد ظن معتبر در ذهن دادرس ۳۷
- بخش چهارم: نقش دادرس در اقامه دلیل** ۳۷
- ۴-۱ ارزیابی و رسیدگی و رجوع به دلایل ۳۸
- ۴-۲ تکلیف دادگاه در موارد شک و تردید ۳۸
- ۴-۳ انواع اصول عملیه ۳۹
- ۴-۴ اصول عملیه در قوانین ۴۰
- الف) اصل عدم ۴۰
- ب) اصل برائت ۴۱
- ج) اصل استصحاب ۴۲
- د) اصل تأخر حادث ۴۴
- ه) سایر اصول ۴۴
- ۴-۵ قاعده منع تحصیل دلیل و تعدیلات آن ۴۵
- الف) قاعده منع تحصیل ۴۵
- ب) تعدیلات قاعده منع تحصیل ۴۶
- ۴-۶ بررسی نقش علم دادرس در ارتباط با اثبات ادعا ۴۸
- ۴-۷ دادگاه صالح برای رسیدگی بر ادله ۴۹
- بخش پنجم: قوانین حاکم بر ادله اقامه شده** ۵۰
- ۵-۱ قوانین حاکم بر ادله‌ای که برای اثبات اعمال حقوقی اقامه می‌شود ۵۰
- ۵-۲ قوانین حاکم بر ادله‌ای که برای اثبات وقایع حقوقی اقامه می‌شود ۵۱
- ۵-۳ خصوصیات دلایل ۵۱
- ۵-۴ فرق کاربرد دلیل در امور حقوقی و امور کیفری ۵۱

بخش ششم: وسایل اثبات دعوی	۵۲
۶-۱ تقسیم ادله از لحاظ منشاء آن	۵۲
۶-۲ تقسیم ادله از لحاظ سوابق آن	۵۲
۶-۳ تقسیم ادله از لحاظ زمان تهیه آن	۵۳
۶-۴ تقسیم ادله از لحاظ اقناع وجدان دادرس	۵۳
۶-۵ تقسیم ادله از لحاظ اختیارات دادرسی	۵۳
۶-۶ تقسیم ادله به لحاظ نقش آن در اثبات دعوا	۵۴
۶-۷ انواع دلایل اثبات دعوا در قانون	۵۴

فصل دوم: قواعد و مباحث اختصاصی ادله اثبات دعوی

بخش اول: اقرار	۵۹
۱-۱ مقدمه و اهمیت اقرار	۵۹
۱-۲ تعریف اقرار	۶۰
۱-۳ بررسی اجزای تعریف	۶۰
۱-۴ ماهیت حقوقی اقرار	۶۱
۱-۵ مبنای حقوقی اعتبار اقرار	۶۵
۱-۶ شرایط اعتبار اقرار	۶۵
الف) شرایط مربوط به اخبار اقرار	۶۵
ب) شرایط مربوط به ارکان اقرار	۶۷
ج) شرایط مربوط به اعتبار اقرار	۷۱
۱-۷ شرایط مقررگه	۷۹
۱-۸ شرایط مقربه	۸۶
۱-۹ اقسام اقرار	۸۸
۱-۱۰ آثار اقرار	۱۱۲
بخش دوم: اسناد کتبی	۱۲۰
۲-۱ اهمیت اسناد	۱۲۱
۲-۲ مفهوم و معنی اسناد	۱۲۲

۱۲۲.....	الف) اسناد در معنی عام
۱۲۲.....	ب) اسناد در معنی خاص
۱۲۶.....	۲-۳ اقسام اسناد
۱۲۷.....	الف) اسناد رسمی
۱۲۷.....	۱. شرایط و ارکان اسناد رسمی
۱۳۱.....	۲. اقسام سند رسمی
۱۳۳.....	ب) اسناد عادی
۱۳۳.....	۱. تعریف و شرایط اسناد عادی
۱۳۴.....	۲. اقسام اسناد عادی
۱۴۵.....	۲-۴ اسناد تنظیم شده در خارج از ایران
۱۴۹.....	۲-۵ اعتبار اسناد
۱۴۹.....	الف) معنی و مفهوم اعتبار
۱۴۹.....	ب) قواعد مربوط به اعتبار سند
۱۴۹.....	۱. قواعد عمومی مربوط به اعتبار اسناد
۱۵۴.....	۲. قواعد اختصاصی مربوط به اعتبار اسناد
۱۵۴.....	بند اول: قواعد اختصاصی راجع به اعتبار اسناد رسمی
۱۵۹.....	بند دوم: قواعد اختصاصی راجع به اعتبار اسناد عادی
۱۵۹.....	۲-۶ دفاع در برابر اسناد
۱۶۰.....	الف) انکار و تردید
۱۶۶.....	ب) جعل
۱۷۴.....	۲-۷ ترتیب و آیین رسیدگی به اسناد
۱۸۴.....	بخش سوم: شهادت (گواهی)
۱۸۴.....	۳-۱ معنی و مفهوم شهادت
۱۸۸.....	۳-۲ انواع شهادت
۱۹۰.....	۳-۳ اهمیت و پیشینه تاریخی شهادت
۱۹۳.....	۳-۴ شرایط مربوط به شهادت و نحوه ادای آن
۱۹۶.....	۳-۵ شرایط شاهد

۲۱۱.....	۳-۶ توان اثباتی شهادت
۲۱۱.....	الف) توان اثباتی شهادت قبل از اصلاحات قانون مدنی
۲۱۳.....	ب) توان اثباتی شهادت بعد از اصلاحات قانون مدنی
۲۱۵.....	۳-۷ شهادت برخلاف مفاد یا مندرجات سند (م ۱۳۰۹ ق. م)
۲۱۸.....	۳-۸ آیین اداره استماع شهادت
۲۲۸.....	بخش چهارم: امارات
۲۲۸.....	۴-۱ تعریف و ماهیت اماره
۲۳۲.....	۴-۲ انواع اماره
۲۳۲.....	الف) اماره قانونی
۲۳۳.....	ب) اماره قضائی
۲۳۷.....	۴-۳ توان اثباتی و اعتبار امارات
۲۳۷.....	الف) توان اثباتی و اعتبار امارات قانونی
۲۳۸.....	ب) توان اثباتی و اعتبار امارات قضائی
۲۳۹.....	۴-۴ امارات مذکور در قانون آیین دادرسی مدنی
۲۴۰.....	الف) تحقیق و معاینه محلی
۲۴۵.....	ب) کارشناسی
۲۵۴.....	بخش پنجم: قسم «سوگند»
۲۵۵.....	۵-۱ مفهوم و پیشینه تاریخی سوگند
۲۵۷.....	۵-۲ مبنای حجیت و مشروعیت سوگند
۲۵۷.....	۵-۳ انواع سوگند
۲۵۷.....	الف) سوگند غیرقضائی
۲۵۸.....	ب) سوگند قضائی
۲۵۹.....	۵-۴ شرایط احکام سوگند بتی یا قاطع دعوی
۲۶۱.....	۵-۵ نکول و آثار آن
۲۶۶.....	۵-۶ ارزش و توان اثباتی سوگند
۲۶۷.....	۵-۷ آثار سوگند
۲۷۵.....	منابع

علايم اختصاری

ق.م.....	قانون مدنی
ق.آ.د.م.....	قانون آئين دادرسی مدنی
ق.ت.....	قانون تجارت
ق.ص.چ.....	قانون صدور چک
ق.آ.د.ک.....	قانون آئين دادرسی کیفری
ق.ث.....	قانون ثبت
ق.م.ا.....	قانون مجازات اسلامی
ق.ا.....	قانون اساسی
ص.....	صفحه
ش.....	شماره
چ.....	چاپ
هش.....	هجری شمسی
هق.....	هجری قمری
ج.....	جلد
ر.ک.....	رجوع کنید

مقدمه

وظیفه حقوق ایجاد عدالت و رساندن حق به محق دار است و تلاش تمامی رشته ها و شاخه های علم حقوق در مسیر بررسی حقوق اشخاص و به رسمیت شناختن آن می باشد ولی با وجود این گاهی این حقوق مورد تجاوز، انکار و تضییع قرار می گیرد. در این موقع صاحب حق برای احقاق حق خود باید وجود آن را اثبات نماید، چرا که اگر حقی در عالم واقع وجود داشته باشد ولی نتوان آن را اثبات نمود، در عالم حقوق نیز حقی وجود نخواهد داشت و صاحب حق مانند کسی خواهد بود که اصلاً حقی برای وی وجود ندارد. از این رو اهمیت مطالب ادله اثبات دعوی که در بیان اثبات حق و نحوه آن است بر کسی پوشیده نخواهد ماند.

کتابی که پیش روی خوانندگان محترم قرار گرفته، حاصل تلاش آقای ابراهیم ناصرشادباد عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر است. نگارنده در این کتاب نگرشی نو، به ادله اثبات دعوی داشته و مطالب را با دقت قابل توجهی مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. علاوه بر آن نظرات مختلف حقوق دانان را، پیرامون هر موضوع ارائه نموده و پس از بررسی و نتیجه گیری، نظرات غالب را با لحاظ موازین حقوقی و احتیاجات کنونی جامعه بیان نموده است. برای ایشان توفیقات روزافزون را در تحقیقات بیشتر و جدیدتر آرزو مندیم.

عبدالحسین امینی خیابانی
مدرس دانشکده حقوق

دلایل، حضرت داوود متوجه شد که از طرف خداوند متعال سخت در امتحان بوده است در آن حال پشیمان شده و از خدا طلب عفو می‌نماید.^۱

مباحث مربوط به ادله اثبات دعوی در حقوق کشورمان مانند حقوق کشور فرانسه از دو نوع مقررات پیروی می‌کند؛ نوع اول: مربوط به مقررات «ماهوی» است که به تعریف، شناسایی، ماهیت، شرایط و توان اثباتی ادله اثبات دعوی می‌باشد که در قانون مدنی مورد توجه قرار گرفته است. نوع دوم: مقررات «شکلی» است که مربوط به شیوه به کارگیری و استفاده ادله اثبات دعوی توسط طرفین دعوا و نحوه رسیدگی به آن توسط محاکم می‌باشد که در قانون آیین دادرسی مدنی مورد توجه واقع شده است.

لذا ضوابط و مقررات این دو قانون در خصوص ادله اثبات دعوی مکمل هم بوده و بنابراین برای درک مفاهیم و موضوعات ادله اثبات دعوی باید هر دو قواعد و مقررات مورد توجه قرار گیرد. علاوه بر این، هر دو مقررات در طرح دعوی و رسیدگی به دعوی باید مورد توجه قرار گیرد و در عمل جداسازی آن ناممکن است. با این حال، طبق روش تدریس اساتید و تألیفات مربوطه و برنامه درسی دانشگاه‌ها، مباحث مربوط به مقررات ماهوی ادله، بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد و مقررات شکلی در تألیفات آیین دادرسی مدنی مطرح می‌شود.

علاوه بر این که ادله اثبات دعوی در امور حقوقی مطرح شده و مورد استفاده قرار می‌گیرد، در امور کیفری و جزایی نیز اهمیت زیادی دارد و از لحاظ قانون، متهم، زمانی محکوم به ارتکاب جرم می‌شود که تمامی دلایل و ارکان جرم قابل انتساب به وی جمع‌آوری شده باشد. مباحث مربوط به ادله اثبات دعوی در امور کیفری و جزایی در تألیفات مربوط به این رشته از حقوق مورد بحث قرار گرفته است.

علت تألیف این مجموعه علاوه بر اعتلای سطح علمی و اعتبار دانشگاه، برای نیل به اهداف متعددی صورت گرفته است از جمله اینکه:

الف) با توجه به این که در مقررات مربوط به ادله اثبات دعوی، تغییراتی صورت گرفته «در قانون مدنی در سال‌های ۶۱ و ۷۰ و در آیین دادرسی مدنی در سال ۷۹» و چون بیشتر تألیفات سابق در این زمینه براساس مقررات قبلی صورت گرفته، بنابراین سعی شده است که مباحث و موضوعات این درس با تطبیق و لحاظ مقررات جدید بررسی و ارائه شود.

شناخت بهتر موضوعات و مفاهیم این درس با بررسی هر دو مقررات و قوانین ماهوی و شکلی امکان‌پذیر است در حالی که تألیفات قبلی با لحاظ یکی از این مقررات صورت گرفته است و یا کفه یکی از این دو سنگینی دارد بنابراین سعی شده است که هر جا لازم باشد هر دو مقررات و قوانین مورد لحاظ قرار گرفته و در نتیجه فهم و درک مفاهیم بهتر صورت گرفته و در عمل نیز کارا و مؤثر باشد.

ج) چون این درس در مقطع کارشناسی تدریس می‌شود سعی شده است مطالب در حد این مقطع و در محدودهٔ سر فصل دروس ارائه شده، شورای عالی انقلاب بیان شود؛ امری که در تألیفات قبلی کمتر به چشم می‌خورد.

د) در نهایت این که دانشجویان بتواند به یک منبع درسی منظم و واحد دسترسی داشته باشند و از به کارگیری جزوه‌های ناقص و پراکنده رهایی یافته و مطالب این مجموعه را با تألیفات دیگر مقایسه و تطبیق نموده و مطالعه و اطلاعات خود را گسترش دهند.

در این مجموعه، ابتدا کلیات مربوط به دلایل اثبات دعوی که مربوط به مقررات و قواعد مشترک و عمومی بین تمامی ادله است در فصل اول مورد بحث قرار خواهد گرفت و عنایت به این که ادله هر کدام قواعد و مقررات خاصی نیز دارند قواعد و مقررات اختصاصی هر کدام از دلایل، جدا گانه در فصل دوم بررسی و مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

امید است که مطالعه این کتاب برای دانشجویان حقوق و علوم قضایی و علاقه‌مندان مفید و مؤثر بوده و تقاضا می‌شود اساتید و خوانندگان محترم با انتقادات و پیشنهادات خود ما را در این راه یاری نموده و موجب هر چه پر بار شدن این مجموعه شوند.

پرواهیم ناصر شادباد